

Tal som styringsredskab

Numeriske data og skolesystemets udbygning
i 1960'erne og 1970'erne

Christian Larsen, Rigsarkivet

8. nordiske uddannelseshistoriske konference
Aalborg maj 2022

Rammesætning

Kvantificering af uddannelsespolitikken siden år 2000: standardisering, dekontekstualisering og målstyring.

Tal er blevet “doxa”: tal repræsenterer “virkeligheden”, tal lyver ikke, og tal kan lave langsigtede prognoser.

Udvikling med lange historiske rødder i den vestlige verden, udsprunget af ønsket om at kunne “se” et helt uddannelsessystem.

Overordnet mål med dette oplæg:

- At belyse ændringer i dataproduktion og den tidlige datafikation af det danske uddannelsessystem, herunder statslig styring af det kommunale skolevæsen, i lyset af dannelse og demokrati
- At bringe Rigsarkivets nyere samlinger i spil – især de mange digitalt skabte arkiver fra uddannelsessektoren fra de sidste 60 år.

Dansk case: Undervisningsministeriets brug af edb som styringsredskab 1963-1972

Rammesætning

Artikel bragt i "Journal of Educational Administration and History" 2021

Kildegrundlag: Undervisningsministeriets sagsakter

Teoretisk tilgang: panoptisk magt (Landahl & Lundahl, 2013)

Inspiration fra de sidste 10-15 års forskning i tal som styringsredskab (fx Depaepe, Lawn, Borer, Pons, Tröhler) og uddannelsesmetrologi (fx Grek, Ydesen).

Uddannelse som et middel til et mere retfærdigt samfund

Økonomisk højkonjunkturer 1957-1973 og velfærdsstatens fremkomst.

Den Kolde Krig og det teknologiske kapløb.

Teknikerkommissionen af 1956 og mobilisering af "intelligensreserven" -> alle skal have (ud)dannelse og deltage i demokratiet

Uddannelse som middel til økonomisk vækst og et mere retfærdigt samfund -> lige adgang til (ud)dannelse og kunne deltage aktivt i demokratiet

Offentlige udgifter til skole og uddannelse: fra 2 % i 1952 til 7,5 % i 1974.

At planlægge 'de rigtige velfærdsinvesteringer'

Stort fokus i centraladministrationen i 1950'erne og 1960'erne på at koordinere og prioritere de (knappe) økonomiske ressourcer.

"Planlægning" blev det centrale ord i datiden.

Udfordring: mangel på mere detaljerede og opdaterede statistik, bedre budgetteringsmuligheder og en mere smidig forvaltning.

Løsning (en af dem): edb-anlæg til behandling af store mængder tal.

Omstrukturering af Undervisningsministeriet 1963, herunder etablering af Den Økonomisk-Statistiske Konsulent (ØSK).

At styre uden at styre

Arbejdsprogram

Først: et landsdækkende skoleregister over de 3.000 folkeskoler, deres lærere og elever.

Derefter statistik til brug for (bl.a.)

- En langtidsplan for den pædagogiske udbygning af folkeskolen
- Udbygning af gymnasiet
- Universiteterne og de højere læreanstalter.
- Dimensionering af de forskellige dele af systemet og prioritering af den tidsmæssige rækkefølge af udbygningen.

Arbejdsprogram "lånt" fra OECD-konference 1961 ("silent borrowing").

Formål

- 1) At bruge ressourcerne optimalt
- 2) At få de forskellige administrative enheder til "at virke på et ensartet grundlag og med en ensartet målsætning uden ensretning" -> styring uden styring

At kunne "se" folkeskolen

Data om alle skoler, klasser og især om de store elever (6., 7. og 8. klasse).

Hvad vil man gerne have – og hvad er der råd til at få "hullet" på Datacentralen?

Overordnede tal offentliggjort i "Skoleregister 1965/66" af ØSK.

CPR-registret 1968 og unik identifikation af alle danskere.

Muliggjorde at kunne "se" den danske folkeskole på tværs af kommunegrænser ved få klik. At kunne sige: "Det er den danske folkeskole".

Data om alle lærere?

Ønske om et lærerregister for at afbøde lærermangel og dermed fremme de politiske intentioner bag folkeskolens udbygning.

Større analysearbejde i og forskellige hjælpeordninger fra Undervisningsministeriet, men uden held.

Indsamling af data fra 1966/67 om alle lærere: navn, køn, alder, uddannelsesbaggrund før seminariet, læreruddannelse, løn etc.

Læreren gik fra at være et nummer i en trykt statistik til en navngiven person i et edb-register.

Frygt for registerstaten

Opbygning af flere edb-systemer hos ØSK i 1960'erne.

Gjorde ØSK til den nationale ekspert i uddannelsesplanlægning. Kunne dele data i internationale sammenhænge.

Datadelingsaftale med Danmarks Statistik fra 1973: Danmarks Statistik får personstatistikken, Undervisningsministeriet institutionsstatistikken.

Langtidsplanlægning i 1970'erne, bl.a. for at få "restgruppen" med, så den også fik adgang til (ud)dannelse og demokrati.

Debat om overvågningssamfundet ("Registerstaten"), hvor alle reduceres til et tal.

Konklusion

De sidste 20 års datafikation har lange historiske rødder.

”Gamle” problemstillinger er stadig aktuelle, fx Gladsaxe Kommunes forslag om samkøring af data, hvor en algoritme skulle finde de børn, der potentielt ville få brug for hjælp fra kommunen

Kommuner, der anvendte skolebørns svar i den nationale trivselsmåling til at sagsbehandle de enkelte elever.

Samfundets behov over for borgerens ret til kontrol over egne data og ret til privatliv.

Og endelig et spørgsmål om dannelse og demokrati -> uddannelse til alle, så alle kan deltage aktivt i demokratiet.